

В. І. Кричфалушійаспірант кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Ужгородського національного університету

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СПОРТИВНОЇ МЕДИЦИНИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ КАТЕГОРІЙ

Акцентовано, що підвищення ефективності надання послуг у сфері спортивної медицини та реабілітації відноситься до стратегічних цілей та завдань функціонування української держави, встановлених у постанові Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089, що є базисом для формування фізично активної української нації. До функціональних цілей спортивної медицини та реабілітації віднесено: забезпечення впровадженню раціональних засобів і методів використання фізичної культури та спорту як напрямів гармонізації особистого становлення та розвитку людини, формування належного рівня її здоров'я, зростання рівня працездатності населення та створення умов для і продовження активного, творчого періоду життя. Встановлено, що завданнями спортивної медицини є: здійснення аналізу стану здоров'я особи, етапів її фізіологічного розвитку, а також встановлення стану організму спортсменів та осіб, які професійно або на аматорському рівні займаються фізичною культурою, задля надання допуску до відповідних змагань, обґрунтування наявності чи відсутності показань і протипоказань до різних видів діяльності; на основі визначення стану здоров'я спортсменів та інших осіб, що займаються фізичною культурою, встановити допустимість участі їх у спортивному відборі; впровадження профілактичних засобів та здійснення діагностики та лікування професійних захворювань та встановлення пошкоджень, що настали через зайняття фізичною культурою та спортом; надання оперативної належної кваліфікованої медичної допомоги особам, які беруть участь в спортивних змаганнях, займаються фізичною культурою та спортом; допомога та супровід тренувального процесу з метою забезпечення спортивної працездатності; організація діяльності суб'єктів фізичної реабілітації лікувально-профілактичних установ; проведення комплексних наукових досліджень у відповідній науковій галузі; рекреація населення та реабілітація; сприяння загальному здоров'ю, фізичній формі та участі в спорті та фізичній активності без травм задля забезпечення здорового способу життя та кращої якості життя; відновлення осіб, що займаються фізичною культурою.

Ключові слова: спортивна медицина, реабілітація, адміністративні послуги, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правове регулювання.

Постановка проблеми. У Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089 серед її пріоритетних цілей визначено: по-перше, «використання наукових досягнень у галузі спортивної науки та спортивної медицини, лікувальної фізкультури для забезпечення належного супроводу дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень» [1], що пов'язується із вирішенням таких завдань, як: «підвищення рівня і якості спортивної медицини; підвищення спроможності наукового супроводу підготовки спортсменів; створення умов для науково-методичного та медико-біологічного забезпечення

підготовки спортсменів штатних збірних команд України»; по-друге, «забезпечення рухової активності населення як запобіжного засобу розвитку неінфекційних хвороб та фізкультурно-спортивної реабілітації для відновлення власної дієздатності», що має досягатися через вирішення таких завдань, як: «впровадження рекомендацій щодо призначення лікарями, зокрема сімейними, рухової активності як дієвого засобу зниження ризику неінфекційних захворювань, первинної профілактики хронічних неінфекційних захворювань та фізичної реабілітації; подання пропозицій щодо удосконалення підготовки та підвищення кваліфікації медичних працівників, які рекомендують пацієнтам заняття з оздоровчої

рухової активності (розроблення стандартів з урахуванням рекомендацій ВООЗ); залучення суб'єктів масового спорту та оздоровчого фітнесу до надання послуг з фізкультурно-спортивної реабілітації дітям, молоді та особам з інвалідністю, учасникам операції Об'єднаних сил на сході України з використанням засобів фізичної культури і спорту для забезпечення сприяння їх соціальній інтеграції» [2].

Таким чином, сфери спортивної медицини та реабілітації віднесені до важливих складових досягнення цілі із формування фізично активної української нації.

Стан наукової розробки проблеми.

Питання правового регулювання у сфері охорони здоров'я, надання медичних послуг та діяльності органів публічної влади досліджувалися у працях таких вітчизняних учених, як І.В. Венедиктова, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, А.Т. Комзюк, В.П. Петков та ін. Окремі аспекти, що стосуються адміністративно-правового регулювання медичної реабілітації, розглядалися у дослідженнях Є.Б. Геллера, О.А. Моргунова, О.М. Пижова, С.Г. Стеценка та ін.

Разом із тим слід зазначити, що саме адміністративно-правовий механізм надання послуг у сфері спортивної медицини та реабілітації досі залишається недостатньо дослідженим у науковій літературі. Питання щодо змісту, структури та ефективності цього механізму, правового статусу суб'єктів, процедурного забезпечення та контролю якості послуг потребують комплексного аналізу. Відсутність системного підходу до правового регулювання у вказаній сфері знижує ефективність реалізації державної політики та стримує розвиток сучасних форм реабілітаційних та медико-спортивних послуг.

Метою статті є визначення поняття спортивної медицини та реабілітації як адміністративно-правових категорій.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 51 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» встановлюється, що «спортивна медицина є складовою системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту та визначає стан здоров'я, фізичний розвиток та функціональний стан організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі шляхом визначення придатності (здійснення допуску) осіб до занять фізичною культурою і спортом, здійснення профілактики, діагностики, лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізичною культурою і спортом» [3].

Загальноновизнаним є факт, що щоденна рухова активність людини та її постійні заняття спортом та фізичними вправами відіграють важливе значення для формування її належного та продуктивного стану здоров'я людини, впливають позитивно на її організм, та здатно привезти до її оздоровлення [4, с. 7-8; 5].

Щоденна рухова активність, слідування у харчуванні вибору продуктів із дотриманням принципів раціональності, збалансованості та пропорційності, помірність та регулярність у загартуванні, здатні вирішити задачі із зміцнення здоров'я людини та сприяти підвищенню його функціональності, а відтак і є необхідним базисом для подолання негативним проявів довкілля, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану та зростаючих темпів життя.

Фізична культура та спортивна медицина є важливими для підвищення соціальної активності людей різного віку, сприяють формуванню адаптаційних можливостей організму, а відтак мінімізують прояви захворювань та запобігають передчасному старінню нації в цілому.

До особливостей спортивної медицини та реабілітації є її можливості застосування для будь-якої людини, різного віку, статі, та вихідного стану організму. Крім того використання спортивної медицини та реабілітації здатно оцінити зміни фізичного розвитку людини, її функціональний стан, що у перспективному розвитку відзначить її рівень здоров'я та можливі спортивні досягнення [6].

Нестача фізичної активності є ключовою причиною численних хронічних захворювань та пов'язаної з ними підвищеної смертності. Спектр захворювань, спричинених нестачею фізичних вправ, різноманітний і варіюється від хронічних захворювань внутрішніх органів (ішемічна хвороба серця, діабет, гіпертонія, ожиріння тощо) до захворювань опорно-рухового апарату (біль у спині, остеопороз, остеоартрит тощо) та онкологічних захворювань (рак товстої кишки, рак молочної залози тощо) [7].

Функціональними цілями спортивної медицини та реабілітації є : забезпечення впровадженню раціональних засобів і методів використання фізичної культури та спорту як напрямів гармонізації особистого становлення та розвитку людини, формування належного рівня її здоров'я, зростання рівня працездатності населення та створення умов для і продовження активного, творчого періоду життя.

Спортивна медицина та реабілітація є тими системами, реалізація яких здатно вирішити такі

завдання, як: здійснення аналізу стану здоров'я особи, етапів її фізіологічного розвитку, а також встановлення стану організму спортсменів та осіб, які професійно або на любительському рівні займаються фізичною культурою, задля надання допуску до відповідних змагань, обґрунтування наявності чи відсутності показань і протипоказань до різних видів діяльності; на основі визначення стану здоров'я спортсменів та інших осіб, що займаються фізичною культурою, встановити допустимість участі їх у спортивному відборі; впровадження профілактичних засобів та здійснення діагностики та лікування професійних захворювань та встановлення пошкоджень, що настали через зайняття фізичною культурою та спортом; надання оперативної належної кваліфікованої медичної допомоги особам, які беруть участь в спортивних змаганнях, займаються фізичною культурою та спортом; допомога та супровід тренувального процесу з метою забезпечення спортивної працездатності; організація діяльності суб'єктів фізичної реабілітації лікувально-профілактичних установ; проведення комплексних наукових досліджень у відповідній науковій галузі.

Спортивна медицина – це галузь медицини, яка займається профілактикою, діагностикою, лікуванням та реабілітацією травм, пов'язаних з фізичною активністю, а також спортом. Така галузь включає використання медичних, фізичних та терапевтичних методів для покращення спортивних результатів, а також лікування травм. До спеціалістів зі спортивної медицини належать лікарі, фізіотерапевти, спортивні тренери та інші медичні працівники, які працюють разом для лікування різних травм, від звичайних розтягнень до більш небезпечних переломів та проблем зі суглобами.

Спортивна медицина допомагає спортсменам у процесі загоєння після травм, підвищує час відновлення та загальну продуктивність. Загальні методи лікування включають фізіотерапію, ін'єкції в суглоби та хірургічні втручання, коли це необхідно. Вона також включає стратегії запобігання травмам, такі як правильні методи тренувань, розминки та рекомендації щодо спорядження.

Окрім професійних спортсменів, спортивна медицина корисна для людей, які займаються рекреаційною діяльністю або відновленням після операцій. Вона сприяє загальному здоров'ю, фізичній формі та участі в спорті та фізичній активності без травм, а також призводить до здорового способу життя та кращої якості життя [8].

Таким чином, пріоритетним завданням спортивної медицини є вжиття заходів із збереження та відновлення осіб, що займаються фізичною культурою.

Суміжною категорією із спортивною медициною виступає реабілітація. Назва категорії «реабілітація» («re-» - відновлення, «habilis» здатність (лат.)), що дослівно перекладається як здатність до відновлення особи [9, с. 707].

У медичній науці реабілітація розуміється як певна системна сукупність заходів, вжиття яких здатно відновити працездатність особи, що базується на біологічних властивостях людського організму щодо пристосування до існуючих умов життєдіяльності через використання компенсаторно-відновлювальних процесів [10, с. 51-56].

Попри неухильний розвиток медицини та техніки громадське здоров'я постійно за своїми характеристиками погіршується, що пов'язується із появою нових патологічних форм захворювань, поверненням та поширенням хвороб, які наче людство вже давно успішно здолало. Проблемами сучасного європейського суспільства є старіння нації, зниження рівня народжуваності (наприклад, в країнах ЄС лідерами по цим показникам є Федеративна Республіка Німеччина та Італія) [11; 12].

Зазначене обумовлює те, що у таких суспільствах домінують обмеженими фізичними можливостями як характеристика населення, що призводить до того, що впровадження політики із реабілітації населення та використання знань із спортивної медицини для відновлення працездатності особи, відноситься до стратегічних завдань держави. Варто зазначити, що не лише люди похилого віку потребують особливої уваги з боку держави, але вимагає турботливого ставлення стан громадського здоров'я, яке мають підлітки та діти в Україні, що через значні психоемоціональні та нервові навантаження, зміни в їх фізіологічних активностях, пов'язаних із неможливістю нормально відпочити вночі через постійні обстріли та інші негативні наслідки воєнного стану, вимагають вжиття заходів із корекції біоритмів людини як одного із завдань спортивної медицини та реабілітації [13; 14].

Висновки. В сучасних умовах стає важливим завданням спортивної медицини та реабілітації визначення напрямів підвищення адаптаційних можливостей людини, що є базисом для побудови її довголіття, і залежить від її розумової, фізіологічної та сексуальної активності, пов'язується із дотримання нею раціо-

нального харчування та збереженням врівноваженого психоемоціонального стану.

Реабілітація стосується втручань, спрямованих на оптимізацію функціонування та зменшення інвалідності у людей із захворюваннями під час їхньої взаємодії з довкіллям. Вона задовольняє потреби широкого кола людей протягом життя. Реабілітація є фундаментальним компонентом охорони здоров'я, часто необхідним для досягнення та підтримки найкращих результатів інших медичних втручань, таких як хірургія, допомога при травмах та лікування неінфекційних захворювань [15, с. 433; 16].

Реабілітація потрібна будь-кому, хто має погіршений стан здоров'я, порушення здоров'я або травму, гостру чи хронічну, що обмежує функціонування. Люди з важкими, тривалими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями можуть отримати значну користь від реабілітації та брати участь у ній інтенсивніше та довше, ніж інші користувачі реабілітаційних програм. Люди можуть отримати доступ до реабілітації після гострого захворювання або травми (наприклад, опіку або травми опорно-рухового апарату); якщо у них є хронічне захворювання (наприклад, діабет, серцева недостатність або біль у попереку) або для полегшення відновлення після операції [17].

Реабілітація – це не розкішна медична послуга, призначена лише для спортсменів або обмежена невеликою групою людей зі значними довгостроковими порушеннями. Це стратегія охорони здоров'я для всіх, оскільки кожен зіткнеться з проблемами зі здоров'ям у певний момент свого життя, і кожен старіє та неминуче погіршує своє здоров'я. Реабілітація зазвичай не є питанням лікування, а радше підвищення можливостей; саме по собі це також може сприяти здоров'ю та запобігати його погіршенню.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-n#Text>
2. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
3. Мелега К.П. Основи спортивної медицини: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 300 с.
4. Легеза Ю.О., Пушкіна О.В. Міжнародні та національні стандарти правового регулювання на охорону здоров'я. *Правові новели*. 2022. № 18. С. 147-152
5. Розвиток системи громадського здоров'я України в умовах війни та післявоєнної відбудови. [The development of the public health system of Ukraine in the conditions of war and post-war reconstruction] Ужгород: ДВНЗ; [Інтернет]. 2023. 78 с.
6. Bewegung als Therapie — die Zukunft? <https://www.dgsp.de/seite/376553/bewegung-als-therapie—die-zukunft.html>
7. Sports Medicine Global Market Report 2025-2033 with Focus on Saudi Arabia, India, Germany, Canada - Higher Demand for Novel Treatments and Rehab Equipment Accelerating Growth
8. Словник іншомовних слів. За ред. академіка АН УРСР Мельничука О. С., 2-е вид., вид. Київ: Головна редакція УРЕ, 1985. 865 с.
9. Шевчук В.І., Яворовенко О.Б., Беляєва Н.М., Шевчук С.В. Реабілітація інвалідів: Монографія. Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2012. 216 с.
10. Сталий розвиток міст і регіонів ЄС: кращі практики для України : навчальний посібник / Мартиненко В. В., Скорик М. О., Корж М. А., Соколова О. М., Коляда Т. А., Джадалла О. І.; за заг. ред. В. В. Мартиненко. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025
11. Ромашенко С., Чайковська В. У Німеччині населення старіє, народжуваність знижується. URL.: <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-naselenna-starie-narodzuvanist-znizuetsa-a->
12. Гнатюк В.В., Горчакова Н.О. Біоритми людини та їх фармакологічна корекція. URL.: <https://www.phytotherapy.vernadskyjournals.in.ua/journal/2023/conf/21.pdf>
13. Мошиц О.П. Біорегуляційна корекція стану організму в пацієнтів із порушеннями, спричиненими стресом. 2023. №3. URL.: https://health-ua.com/multimedia/userfiles/files/2023/ZU_9_2023/ZU_9_2023_Heel.pdf
14. Слухенська Р., Логуш Л. Реабілітація як невідомий чинник відновлення цивільних та військових. *Міжнародний науковий журнал «Граль науки»*. 2023. №26. С. 430-435
15. REHABILITATION. URL.: <https://www.who.int/docs/librariesprovider2/default-document-library/rehabilitation-7-sdg-factsheet.pdf>
16. Rehabilitation: key for health in the 21st century. Geneva: World Health Organization; 2017 URL.: <http://www.who.int/disabilities/care/KeyForHealth21stCentury.pdf?ua=1>, accessed 25 November 2019.

Krychfalushiy V. I. The concept and essence of sports medicine and rehabilitation as administrative and legal categories

It is emphasized that increasing the efficiency of providing services in the field of sports medicine and rehabilitation refers to the strategic goals and objectives of the functioning of the Ukrainian state, established in the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 4, 2020 No. 1089, which is the basis for the formation of a physically active Ukrainian nation. The functional goals of sports medicine and rehabilitation include: ensuring the implementation of rational means and methods of using physical culture and sports as directions for harmonizing the personal formation and development of a person, forming an appropriate level of his health, increasing the level of working capacity of the population and creating conditions for and extending an active, creative period of life. It has been established that the tasks of sports medicine are: to analyze the health status of a person, the stages of his physiological development, as well as to establish the state of the body of athletes and persons who are professionally or amateurly engaged in physical culture, in order to grant admission to relevant competitions, to substantiate the presence or absence of indications and contraindications to various types of activities; based on determining the health status of athletes and other persons engaged in physical culture, to establish the admissibility of their participation in sports selection; to introduce preventive measures and to diagnose and treat occupational diseases and to establish injuries that occurred due to physical culture and sports; to provide prompt, qualified medical care to persons participating in sports competitions, engaged in physical culture and sports; to assist and support the training process in order to ensure sports performance; to organize the activities of subjects of physical rehabilitation of medical and preventive institutions; to conduct comprehensive scientific research in the relevant scientific field; to provide recreation and rehabilitation for the population; promoting general health, physical fitness and participation in sports and physical activity without injuries to ensure a healthy lifestyle and a better quality of life; rehabilitation of individuals involved in physical culture.

Key words: sports medicine, rehabilitation, administrative services, administrative and legal mechanism, regulatory and legal regulation.